

Egyház, megtérés és (civil) társadalom John Wesley-nél

Iványi Gábor jr.

John Wesley (1703–1791), az újkori egyháztörténelem nagy hatású reformátora az észak-angliai Lincolnshire megyében, Epworthban született Samuel Wesley anglikán lelkész¹ tizenötödik gyermekeként. Anyja, Susanna (Annesley) Wesley, egy disszenter lelkész leánya későbbi meggyőzésének engedve az anglikán egyház aktív tagjává lett.² John Wesley a londoni Charterhouse Schoolban tanult (ösztöndíjasként), majd az oxfordi Christ Church College-ban.

Tagja, oktatója lett az egyetemnek, s alig múlt húszéves, amikor segédlelkésszé szentelték, majd görög nyelvi lektorra és tanulmányi felügyelővé nevezték ki, ami kiegyensúlyozottabb megélhetést is biztosított. A hamarosan köré szerveződő kisebb csoporttal az Egyház történetét, az egyházatyák írásait, a Bibliát és a klasszikus szerzők munkáit kutatták, módszeresen olvasták, megvitatták. Az ősegyház mintájára hetente többszöri alkalommal böjtöltek, önvizsgálatot tartottak, és heti rendszerességgel éltek az úrvacsora szentségével. Itt vetődött föl a csoport tagjai közül némelyekben, hogy foglalkozásaik mellett börtönököt is látogathatnának, úgy látták ugyanis, hogy azzal kegyességüket, Istennek való odaszánásukat mélyíthetik.

¹ Samuel Wesley (1662–1735) költő, író, előbb disszenter, majd anglikán lelkész: édesapját, John Wes[t]ley-t (1636–1678), a „független prédikátort” a Stuart-restaurációt követően, az 1662-ben megújított ún. „egyházi törvény” (Act of Uniformity) nyomán a *The Book of Common Prayer* használatának mellőzése miatt több száz nonkonformista lelkész társával együtt börtönre ítélték. Tanulmányait az ún. „dissenting academies” kereteiben (Stepney, Newington Green — ezekben volt alkalma a nonkonformista gondolkodásmódot behatóan megismerni), majd Oxfordban (Exeter College) végezte. Életéhez, munkásságához vö. Luke TYERMAN: *The Life and Times of the Rev. Samuel Wesley, M. A. Rector of Epworth, and Father of the Revs. John and Charles Wesley, the founders of the Methodists*. Simpkin, Marshall & Co., Stationers Hall Court, London 1866. 32–93, 143–149, 150, 177, 221, 289–291. A történeti háttérhez vö. még: Karl HEUSSI (ford. Magyar István): *Az egyháztörténet kézikönyve*. (Osiris kézikönyvek) Osiris Kiadó — Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest 2000. 98§. (378–385).

² Susanna (Annesley) Wesley (1669–1742) nonkonformista családból származott. Apja Samuel Annesley (1620–1696) neves presbiteriánus, majd nonkonformista teológus, prédikátor, nemesi családból származó magas rangú közéleti személyiség, szoros kapcsolatot ápolt a puritánokkal, disszenterekkel is. Leánya, az ihletett írói vénával bíró, kiterjedt levelezést folytató, rendkívüli szervezői tehetséggel, kegyességével kitűnő Susanna (Annesley) Wesley háttéréről ld. Charles WALLACE (ed.): *Susanna Wesley. The Complete Writings*. Oxford University Press, New York — Oxford 1997. 6–31; Adam CLARK: *Memoirs of the Wesley family. Collected Principally from Original Documents*. Lane & Tippet, for the Methodist Episcopal Church, New York 1848². 289–303, 318–420.

Nem sokkal ezután indult Wesley arra az útjára, mely azután az egész életére kihatással volt. Barátai biztatására és támogatásával az amerikai kontinens felé, Georgia államba hajózott testvérel, Charlesszal,³ hogy az ottani bennszülötteket megtérítsék. Indíttatásukról így vall: „Szülőföldünk elhagyásával nem az volt a célunk, hogy [...] gazdagságot és dicsőséget szerezzünk, halmozzunk fel magunknak, hanem [egyszerűen azért indultunk neki,] hogy megmentsek lelkünket, hogy az Isten dicsőségére éljünk.”⁴ A Wesley-fivérek ezen az úton találkoztak a német lutheránus pietista mozgalom ihletője, Philipp Jacob Spener és az úgynevezett halleiek hatására szerveződött csoporttal, amely Herrnhutból szintén Georgiába tartott.⁵ A csoport egyik prominense August Gottlieb Spangenberg⁶ volt, akivel különös beszélgetést őriz Wesley naplójának 1736. február 7-i bejegyzése:

Felismertem [Spangenberget meglátva], milyen lelkület[e van], és kértem tanácsát [missziói] teendőimmel kapcsolatban. Ő így szólt: „Testvérem, először is hadd tegyek föl néhány kérdést: Van-e belső bizonyosságod? Bizonyoságot tesz-e Istennek Lelke a te lelkeddel együtt, hogy az Istennek a fia vagy?” Meglepődtem, nem tudtam, mit feleljek. Mikor ezt észrevette, tovább kérdezett: „Ismered-e Jézus Krisztust?” Egy ideig hallgattam, majd azt mondtam: „Tudom, hogy Ő a világ Megváltója.” „Igaz”, mondta, „de felismerted-e, hogy téged is megváltott?” Azt feleltem: „Remélem, azért halt meg, hogy megszabadítson.” Még azt kérdezte: „Ismered önmagadat?” Azt feleltem: „Ismerem”, de éreztem, hogy szavaim üresek voltak.⁷

A későbbiekben Wesley behatóan kezdte vizsgálni a lutheri alapokra is hivatkozó cseh–morva közösség szokásait, gondolatvilágát. Miután visszatért Angliába, közeli

³ Charles Wesley a korai metodizmus kiépítésében komoly szerepet vállalt. A két testvér szoros együttműködését tanúsítja, hogy Charles himnuszköltészete, teológiája és John Wesley írásai nagy összhangot mutatnak egymással. Vö. John R. TYSON (ed.): *Charles Wesley — a Reader*. Oxford University Press, Inc., New York 1989. 3–64; Timothy L. SMITH: *The Holy Spirit in the Hymns of the Wesleys*. In Charles W. CARTER — R. Duane THOMPSON — Charles R. WILSON (eds.): *A Contemporary Wesleyan Theology. Biblical, Systematic, and Practical*. Schmuel Publishing Company, Inc., Salem, Ohio 1992. (Vol. 2.). 1011–1025.

⁴ Ld. *Wesley János naplója. (Kivonatos fordítás).* (Ford. CZAKÓ Jenő.) A fordító kiadása, Cegléd 1944. 19. John Wesley naplójára az említett kiadás alapján hivatkozom, csekély módosításokkal (az 1991-es 2. kiadás [*Parókiám az egész világ. Wesley János naplója*] anyaga [kivéve Dr. Hecker Frigyes előszavát] megegyezik az 1944-es kiadással; az utóbbival rendelkezem), más esetben: *The Journal of the Rev. John Wesley, A. M., Sometime Fellow of Lincoln College, Oxford. From October 14th, 1735, to October 24th, 1790.* (Intr.: Thomas JACKSON.) Wesleyan Conference Office, London 1903. Vol. 1.

⁵ Philipp Jacob Spenerhez és a pietizmus gyökereihez, valamint a hallei és a herrnhuti közösség világáról, hatásáról vö. Johannes WALLMANN (ford. Szabó Csaba): *A pietizmus*. Kálvin János Kiadó, Budapest 2000. 47–98, 137–149.

⁶ Wesley naplója Spangenberg rövid beszámolóját rögzíti tanulmányairól és megtéréséről. August Gottlieb Spangenberg (1704–1792) a jénai egyetemen, illetőleg Hallében végezte tanulmányait. Hallében eltöltött ideje alatt ismerte meg behatóan a herrnhuti közösséget és lépett kapcsolatba Nicolaus von Zinzendorffal (1700–1760), majd a közösség prédikátora, Zinzendorf halála után pedig vezetője lett. Vö. JACKSON (4. jz.) 22–23.

⁷ Ld. CZAKÓ (4. jz.) 21.

ismeretségbe került a közösség londoni vezetőjével, Peter Böhlerrel,⁸ aki hónapokon át mentora volt, s egy ízben így biztatta a magát testi-lelki halottnak tekintő Wesley-t: „Prédikálj [csak] a hit [adományáról], míg magad is el nem nyered, aztán pedig azért hirdeted majd, mert elnyerted.”⁹ Wesley végül ezt tette. Milyen módon?

A majd száz évvel korábban Thomas Hobbesnak (aki a társadalmi együttélést az állam korlátlan fennhatósága alatt képzelte el) és Thomas Goodwinnek, a nagy hatású kongregacionalista-puritán prédikátornak (aki ellenkezőleg: az államegyház minden formáját elvetette) egyaránt otthont biztosító, pulpitust kínáló Fetter Lane-en (Farringdon Without negyed, London) egy kis csoport rendszeres találkozókat kezdeményezett, Bibliát, kommentárokat olvasott, s azok alapján diskurzusokat folytatott. A Fetter Lane-en (Peter Böhler és John Wesley vezetésével) folyó diskurzusok hatása nem csak a „szövetség” körvonalazódása, amelynek tizenegy alapszabálya a későbbiekben megalapozta Wesley és a „methodisták” közösségi életét,¹⁰ hanem Wesleynek az élménye („megtérése”) is, amelyre a továbbiakban összpontosítunk.

⁸ Peter Böhler (1712–1775) Frankfurt am Mainban született, teológiai tanulmányait a jénai egyetemen végezte. Wesley kezdeti gondolkodásmódjára, munkájára nagy hatást gyakorolt. Wesley gyarkorta hivatkozik rá naplójában, ld. 1738. febr. 7., 18., márc. 5., ápr. 22., máj 1., 3. és 4. bejegyzésénél. Egyértelműen Böhler hatása a máj. 24-i naplóbejegyzés is, ahol Wesley a cseh–morva közösséggel való találkozása stációit neveltetésének, kegyességének, megszerzett képzettségeinek vagy folyamatban lévő tanulásának tükrében részletesen taglalja, vö. 1738. máj. 24-i naplóbejegyzése, in CZAKÓ (4. jz.) 31. A Luther, Böhler és Wesley közötti áthallásokról ld. Leo G. COX: „John Wesley’s View of Martin Luther”, *Bulletin of the Evangelical Theological Society* VII (1964/3) 83–90. Biblicalstudies.org.uk/pdf/bets/vol07/7-3_cox.pdf (Letöltés: 2012-03-13). 83–90.

⁹ Ld. 1738. március 5-i naplóbejegyzése, in CZAKÓ (4. jz.) 27.

¹⁰ Wesley a 11 alapszabályt az „1738. május 1., hétfő” napján keltezett naplóbejegyzésében írja le: „Istennek a Jakab levélben adott rendelkezései nyomán és Böhler tanácsára megállapodtunk abban, (1) hogy hetenként egyszer összejövünk, «hogy megvalljuk bűneinket egymásnak és imádkozunk egymásért, hogy meggyógyuljunk»; (2) hogy az így összegyülekező személyek kisebb csoportokba vagy társaságokba tömörüljenek, amelyben a tagok száma ötnél kevesebb és tíznél több ne legyen; (3) hogy sorban mindenki mondja el olyan szabadon, őszintén és pontosan, ahogy csak tudja, szívének igazi állapotát, különféle kísértéseit és felszabadulásait a legutóbbi találkozás óta; (4) hogy mindegyik csoportnak legyen közös megbeszélése minden szerda este nyolckor, amely énekléssel és imádsággal kezdődjék és végződjék; (5) hogy mindazoktól, akik felvétetni óhajtják magukat ebbe a szövetségbe, meg kell kérdezni: «Mi okból óhajtod ezt? Hajlandó vagy-e a teljes nyíltságra és nem lesz-e tartózkodó? Nincs-e kifogásod szabályzatunk (amit fel kell olvasni előtte) valamely pontja ellen?»; (6) hogy amikor új tagot ajánlanak, minden jelenlévő őszintén és szabadon nyilatkozzék, nincs-e valami kifogása ellene; (7) hogy azoktól, akik ellen semmi elfogadható kifogás nem merült fel, megpróbálásuk végett egy vagy több külön csoport alakíttassék, és néhány ember vállalja, hogy segítségükre lesz; (8) hogy kéthónapnyi próbaidő elteltével, ha még akkor sem merül fel semmi kifogás, vétesse fel a szövetségbe; (9) hogy minden negyedik szombatot általános könyörgés napjává kell tenni; (10) hogy az azt követő vasárnap estén közös szeretetvendégséget tartsunk este héttől tíz óráig; (11) hogy egyik tag sem járhat el semmi dologban a szövetség rendelkezései ellenére, és ha valaki háromszori megintés után sem hajlandó ahhoz igazodni, az tovább ne tekintessék tagnak.” Uo. 29.

Wesley élménye: megtérés vagy konverzió?

Wesley megtérését — Gerd Theißen megközelítésmódját idézve (a konverziót a megtéréstől elhatárolva sajátosan, áttérésként kezeli) — bizonyos értelemben nehéz lenne „extrém religiózus konverzióként”, vagyis áttérésként értelmezni.¹¹ Egyrészt nem látjuk a 180 fokos fordulatot, amely a „zsidó keresztényekkel” szemben a „pogány keresztények” jellemzője volt, akiknek eredeti kultuszukból kimozdulva, azt elhagyva immár teljesen új életutat kellett kezdeniük. Egzisztenciális értelemben, meggyőződésére nézve Wesley (saját bevallása szerint) nem került szembe az anglikán egyházzal, életútját tekintve tehát sokkal inkább megtérésre, „moderált religiózus fordulatra” következtethetünk. Ugyanakkor a megtérés Wesley szerinti egyetemessége (ti. hogy a megtérés mindenkinek adott lehetőség), valamint megtérésének, igehirdetéseknek hatástörténete (a halálát megelőző és főleg az azt követő methodista szeparatista törekvésekre gondolunk) alapján jogosan merül fel, hogy míg Wesley megtérése annak megélésére nézve normatív döntés eredménye, addig (későbbi) methodista híveinek a radikális fordulatra utaló egzisztenciális döntése már az áttérés (konverzió) szociális-társadalmi aspektusait is bevonja.

Ez utóbbi fölvetés mindenképpen arra ösztönöz, hogy a továbbiakban Wesley megtérését eme sajátosságokat tekintetbe véve tárgyaljuk.

Ismert szóhasználatnál élve, Wesley „megtérését”, „ébredését”, Luthernak a Római levélhez írt előszavához¹² szokás kötni. Mint a későbbiekben kitűnik, ennek eseményét és hatását Wesley sajátosan illusztrálja naplójában és más írásaiban. Wesley szemében a vallásos élmény megtapasztalása és a korai (egyház)atyák írásainak tanulmányozása (esetében az utóbbi a Szentírás, a kérygma elsődlegesen autentikus értelmezője, továbbgondozója) elválaszthatatlannak tűnik egymástól.¹³ Naplójába 1735. október 21-én a következőt jegyezte: „[Georgia felé hajózva, minden reggel] öttől hétig együtt olvastuk a Bibliát, gondosan összevetve azt (nehogy saját értelmünkre támaszkod-

¹¹ A konverzió és megtérés problematikájához vö. Gerd THEIßEN (ford. Szabó Csaba): *Az öskeresztység élményvilága és magatartásformái. Az öskeresztység pszichológiája*. Kálvin János Kiadó, Budapest 2008. 191–215.

¹² Ld. LUTHER Márton (ford. Szita Szilvia): *Előszók a Szentírás könyveihez*. (Magyar Luther-könyvek) Magyarországi Luther Szövetség — Luther Kiadó, Budapest 2010. 125–138. Czakó Jenő fordítása tévesen említi Wesley hivatkozását Luther említett művére. (A fordításban „Luther Római levélhez írott magyarázatából az előszóra” hivatkozik, míg az angol, helyesen, „Luther’s preface to the Epistle to the Romans”, utal rá). Vö. 1738. máj. 24-i naplóbejegyzés, in CZAKÓ (4. jz.) 38, JACKSON (4. jz.) 97.

¹³ Wesley-nek a korai egyházatyákra vonatkozó hivatkozásai, írásai jellegéhez és a problémakör kutatástörténetéhez vö. Richard P. HEITZENRATER: „John Wesley’s Reading of and References to the Early Church Fathers”, In S. T. KIMBROUGH jr. (ed.): *Orthodox and Wesleyan Spirituality*. St Vladimir’s Seminary Press, Crestwood, NY 2002. 25–32.

junk) az első idők irataival.”¹⁴ Ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy az Aldersgate Street-i (London) élményéről beszámoló naplóbejegyzése („rábíztam magam Krisztusra és egyedül csak Krisztusra”)¹⁵ nem az „első idők irataira”, hanem a Szentírás némely szakaszára (2Pt 1,7; Mc 12,34; Ps 129/130), valamint Luthernek a Római levélhez írt előszavára¹⁶ és Peter Böhlerrel való beszélgetéseire hivatkozik.¹⁷

Wesley egyre inkább ráébredt: a Kempis Tamás (*Krisztus követése*), William Law (*A Practical Treatise upon Christian Perfection [1726]; Serious Call to a Devout and Holy Life [1728]*)¹⁸ és Peter Böhler biztosította diskurzusok azt mutatják, hiába harcol, a „bűn megköttözöttségének [...] gonosz és elesett állapotában”¹⁹ nem arathat győzelmet. Böhlerrel való beszélgetése során győződött meg róla: „A hit elválaszthatatlan [...] a bűntől való szabadulástól.”²⁰ Egy este Luther Római levélhez írt előszavát hallgatva világossá vált neki: „Bizonyosságom van arra nézve, hogy [Krisztus] minden bűnömet elvette és megszabadított a bűn s halál törvényétől.”²¹ Későbbi naplójegyzeteiben beszámol arról, hogy a (mások által is) várt elragadtatott örömet vagy radikális elváltozást korábbi állapotához képest viszont *nem érezte*. Ellenben *megértette*: „Most már békeségem van Istennel.”²² (Hamarosan Herrnhutba látogatott, ahol az ott töltött bő két hónap alatt találkozott a telep alapítójával, Nicolaus Ludwig von Zinzendorffal is.)²³

Wesley a lutheri szavak hatásáról azt írta: „Szívemet szokatlan módon átmelegedni éreztem.”²⁴ Azonban a gyakran szabad ég alatt sok ezer (volt, hogy több tízezer) hallgatója előtt elmondott prédikációi nyomán a megtérésnek más, nyilvános jeleit tapasztalta, melyek kezdetben zavarba hozták: voltak, akik kiáltoztak, sírtak, mások

¹⁴ Ld. 1735. okt. 21-i naplóbejegyzése, in CZAKÓ (4. jz.) 19.

¹⁵ Vö. 1738. máj. 24-i naplóbejegyzése, uo. 38.

¹⁶ Wesley minden bizonnyal a 6. fejezethez írt magyarázatra gondol, amelyben Luther a „hit különös munkálkodásáról” ír. Vö. LUTHER (12. jz.) 133–134.

¹⁷ Vö. CZAKÓ (4. jz.) 36–38.

¹⁸ William Law Wesley-re gyakorolt jelentős hatásáról Wesley-nek a 1734. jún. 26-i, 1738. máj. 14-i és 20-i leveleiből (*To the Revd. William Law*), valamint Law válaszleveleiből is képet alkothatunk — az egyikben Kempis Tamás tanulmányozására is biztatja Wesley-t (*From the Revd. William Law, [May 19, 22(?), 1738]*). Ld. Frank BAKER (ed.): *The Works of John Wesley. Letters I. 1721–1739* (Vol. 25). Oxford University Press, New York 1980. 386–388, 540–550.

¹⁹ 1738. máj. 24. naplóbejegyzése, in CZAKÓ (4. jz.) 35.

²⁰ Uo. 37.

²¹ Uo. 38.

²² Vö. 1738. máj. 24-i naplóbejegyzése, uo. 39.

²³ Mintegy két héttel utazása előtt — annak voltaképpeni „hitéleti” célját megfogalmazva —, Wesley a „morva Telchiggel” való beszélgetésére hivatkozik naplójában: „[Miután megbékéltem Istennel,] mégis nyomott hangulatban voltam a sokfajta kísértés miatt. Megkérdeztem a morva Telchiget, mit csináljak. Ő azt felelte: «Ne harcolj ellenük, ahogy korábban tetted, hanem amely pillanatban megjelennek, menekülj Jézushoz, és rejtőzz el sebeiben.»” Uo. 39.

²⁴ Vö. 1738. máj. 24-i naplóbejegyzése, uo. 38.

nyögyve földre estek, vagy szokatlan lelkesedés, hevület, rajongás lett úrrá rajtuk.²⁵ Az, hogy ez vele nem történt meg, belső konfliktusokhoz vezetett Wesley-ben. Végül arra jutott: Isten különböző módon hat az egyénre, az elnyert állapot hatásai (és talán okai) némely esetben különbözhetnek egymástól. Wesley híres prédikációjából — *A körülmetélt szív* (The Circumcision of the Heart)²⁶ — azonban kiderül, Wesley „megtéréséről” beszélni azért is konfliktusos, mert említett írása azelőtt született, hogy Luther Római levélhez írt kommentárja előszavával találkozott volna. Miért érdekes ez? Mert Wesley úgy hivatkozott e prédikációjára, mint olyan alapművére, melynek minden (eredeti) szava ihletett, a helyén van: „Benne van minden, amit ma is tanítok a bűntől való teljes megszabadulásról és arról, mit jelent Istent osztatlan szívvel szolgálni.”²⁷

A következő szakasz azt vizsgálja, mit tart Wesley a Krisztusnak való teljes oda-szánásról, a megtérés lényegéről és konfliktusáról.

A kegyelem egyetemessége és a hit önmagában való értéktelensége

Wesley a Biblia lényegéről azt tartja, hogy az a hit és megváltás terminusai körül összpontosul. *A megváltás bibliai útja* (The Scripture Way of Salvation) című igehirdetésében²⁸ leszögezi: megváltás alatt nem annak az üdvösségnek előmozdítására gondol, amely a halál után válik az üdvözült tapasztalatává, hanem arra, amely Isten áldásaként „[már most] egész művére kiterjed”. Ennek két lényeges összetevője pedig a megigazulás és a megszentelődés.²⁹

A megigazulás Istentől jövő megkegyelmezés, „Krisztus vére és igazsága” a bűnök bocsánata. Ennek átélése, vagyis az újjászületés kivétel nélkül mindenkinek kínálja magát.³⁰ Az újjászületésről Wesley (egyre inkább konfrontálódva, végül szembehe-

²⁵ Wesley a szokatlan jelenségek közül némelyeket nem sorolt a megtérést követő eseményekhez. 1740. március 25-i naplóbejegyzésében a következőt írja: „Május 9-től kezdve a Sátán egészen szokatlan módon kezdte összezavarni összejöveteleink rendjét: egész sereg emberre a kacagásnak lelkét bocsátotta; komoly emberekre gyakran idegsokszerű kacagási roham jött az igehirdetés közben.” In CZAKÓ (4. jz.) 64.

²⁶ Wesley igehirdetéseit *Az Úr a mi igazságunk. Wesley János 53 igehirdetése*. (Ford. CZÖVEK Sára). Wesley János Lelkészképző Főiskola, [Budapest]. 2003 szerint idézem. Ahol szükséges, hivatkozom még Albert C. OUTLER (ed.): *The Works of John Wesley. Sermons II, 34–70*. Abingdon Press, Nashville 1985. Uő (ed.): Vol. 2, *The Works of John Wesley. Sermons III, 71–114*. Abingdon Press, Nashville 1986. Vol. 3.

²⁷ Wesley 1765. május 14-én „egy barátjának” címzett levelében ír a számára egyik, ha nem a legfőbb alapművéről. Vö. CZAKÓ (4. jz.) 176.

²⁸ Vö. CZÖVEK (26. jz.) 571–582.

²⁹ Vö. uo. 572.

³⁰ Wesleynél a hitről való beszédmód gyakran utal a Böhlerrrel és missziós társaival folytatott beszélgetéseire. 1738. máj. 24-i naplóbejegyzésében összegzi: „A Krisztusban való élő hit elválaszthatatlan minden múltban elkövetett bűn bocsánatának az érzésétől és minden jelen bűntől való szabadságtól. S [ehhez] szinte egy szájjal azt fűzték hozzá, hogy ez a hit ajándék, Istennek ingyen

lyezkedve a cseh–morva közösség teológiai látásmódjával)³¹ azt vallja, hogy vele „*valóságos* [általános] és *viszonylagos* [nem mindenre kiterjedő] változás következik be”.³² *Valóságosan* kapjuk meg Isten kegyelmét, és ez a „világi, ördögi, érzéki indulatot olyanná változtatja, «amely volt a Krisztus Jézusban»”.³³ A *viszonylagos* változásról pedig azt vallja, hogy a megigazulással a bűn vagy bűnre való hajlam, a kísértés nem tűnik el véglegesen: „csak elalélt, de nem halt meg”.³⁴ Vagyis „mi, akik megkaptuk Isten kegyelmét, továbbra is kísértésbe eshetünk”.³⁵ Az újjászületés *pragmája* (cselekvésszituációja) ebben az értelemben tehát nem a bűnnek meghalást célozza, hanem vele „elkezdődik a megszentelődés folyamata”, amely a bűnnek meghalást, a „test cselekedeteinek megöklését” *folyamatában* szemlélteti.³⁶ A megszentelődés folyamata bizonyos értelemben adventi: várakozó. A teljes megszentelődés, a minden bűntől való tökéletes megváltás, azaz a szeretettel való teljes betöltekezés felé tekintő várakozás. Mi a hit szerepe e folyamatban?

Wesley-nél igen különleges szerepe, jelentősége van a hitnek, ugyanis a bűnbánat, azaz az isteni szentségtől való elidegenedettségre fölismerése által (egyszerre) megmutató hit³⁷ „eszköz”, „szolga”, amely a megigazulást és a megszentelődést előmozdítja.³⁸ Az utóbbi kettő ugyanakkor Wesley-nél elválik egymástól. A megigazulás a *befejezettség módján* van, a megszentelődés viszont a *valamivé válás módján*. Ezért beszél Wesley

---

ajándéka; s hogy bizonyosan kész megadni minden léleknek, aki őszintén és állhatatosan keresi”. In CZAKÓ (4. jz.) 37.

³¹ A hit természete és a predestinációtan némely vitás kérdését illetően Wesley egyre inkább bírálta a cseh–morva közösség és George Whitefield szemléletmódját. Az ezzel kapcsolatos fontosabb naplóbejegyzései: 1739. nov. 7., dec. 31., 1740. ápr. 21., 1741. ápr. 4., 21. (21-i naplóbejegyzésében részletekbe menően taglalja a cseh–morva közösségtől való elhatárolódásának okait), máj. 16., szept. 3. (ebben közli a „herrnhuti Isten Gyülekezete vezetőjének”, Nicolaus von Zinzendorffnak címzett levele kivonatát), vö. uo. 58–59, 61–63, 68–70. 72–77; JACKSON (4. jz.) 287–288, 303. Whitefielddel és a cseh–morva közösséggel való konfrontációja természetszerűen vezetett el Luther és Kálvin bírálatához is. Vö. 1741. jún. 15-i és júl. 9-i naplóbejegyzései. Uo. 296, 298–299.

³² CZÖVEK (26. jz.) 573.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo. 573–574.

³⁷ Az eredendő bűn mint állapot Isten eredendő szentsége miatt válik felette igen bűnössé — és felülmúlhatóvá. Vö. Mildred Bangs WINKOOP: *A Theology of Love. The Dynamic of Wesleyanism*. Beacon Hill Press of Kansas City, Kansas City, Missouri 1972. 149–153. A bűn wesley-ánus (bizonyos értelemben: nemkálvinista) megközelítéséhez vö. még J. Kenneth GRIDER: *A Wesleyan-Holiness Theology*. Beacon Hill of Kansas City, Kansas City, Missouri 1994. 256–296.

³⁸ Wesley erről *A hit által megerősített Törvény II.* (*The Law Established Through Faith II.*) című igehirdetésében ír: „A dolgok mai állása szerint nincs az ég alatt másik eszköz, mellyel ez elérhető [a szeretet törvényének szívében való megalapozása], ezért kimondhatatlanul áldásos az embernek, és kibeszélhetetlen értéke van Isten előtt”, tudniillik a célja miatt, ugyanis „a szeretet Isten valamennyi rendeletének [és eszközének] a célja, egyedüli [kizárólagos] célja a világ kezdete óta egészen addig, amíg minden be nem teljesedik”. In CZÖVEK (26. jz.) 483–485.

két megtérésről, amelyek közrefogják a megigazulást: az egyik megelőzi a megigazulást, a másik pedig a megszentelődés előmozdítására irányul, amelyet szintén a hit végez el.

Mit értsünk azon, hogy a hit eszköz, sőt, hogy „minden kiválósága elvész”?³⁹ Mindenekelőtt fontos: Wesley-nél a hit nem kisajátítható, nem válik a hívő birtokává, hanem kizárólag Istentől kapott eszköz a megigazuláshoz és megszentelődéshez, s mint ilyen, egyedül Istené marad. Hogyan?

Ahogy Pálnál a Törvény *telos*-a (végcélja) Krisztus, úgy oldódik fel Wesley-nél a hit a megszentelődés megteendő útján túli *végző megszentelődésben*, a teljes szeretetben. A hit célja nem önmaga,⁴⁰ hanem paradox módon annak értéktelensége. Célja a szeretet országlása, a szeretet törvényének újraalapozása, melyre nézve a hit egyre inkább értéktelenné válik, semmi marad, mégis változatlanul dicsőséges (szent és jó):⁴¹ „A szeretet túléli a hitet [...] A hit nagyszerű célja [ugyanis az], hogy visszaállítsa azt a szent szeretetet, amelyre Isten az embert eredetileg teremtette. Bár a hit magában értéktelen, az a célja, hogy újra megalapozza szívünkben a szeretet törvényét.”⁴²

A *megszentelődés folyamata* nem más, mint helyet adni annak a megtérésnek és hitnek, amely „visszaállítja a szent szeretetet, melyre Isten az embert eredetileg teremtette”.⁴³ Wesley-nél a megszentelődés paradigmatis: bár harcoknak tűnik a kísértésekre nézve, mégsem a bűn legyőzését hirdeti, hanem a hit önmagában való értéktelenségét egyre erősítve a szeretetben való teljes megnyugvást, a hit elmaradását.⁴⁴

³⁹ Vö. uo. 483.

⁴⁰ A hit és a bizonyosság problematikájához vö. Randy L. MADDOX: *Responsible Grace: John Wesley's Practical Theology*. Kingswood Books, An Imprint of Abingdon Press, Nashville, Tennessee 1994. 124–128.

⁴¹ Wesley érezhetően a T/törvény funkciójára hivatkozik (fontos megjegyeznünk, alapvetően nem a szertartásokban megnyilvánuló Törvényre [a kerítéssel megerősített Tórára], sokkal inkább az erkölcsi törvényre céloz, amelyet a hit megőriz és megerősít, míg az előbbit mellőzi — vö. *A hit által megerősített törvény I. c.* prédikációja). Egyben a Krisztus-esemény az erkölcsi törvényt is sajátosan de-formálja, vagyis helyére áll, formáját és tartalmát tekintve egyre inkább (föl)oldja, ugyanakkor támogatja és megszilárdítja azt: „A hit minden kiválósága elvész, ha a szeretettel hasonlítjuk össze. [...] A hit minden dicsősége, mielőtt megszűnne, abból származik, hogy a szeretetet szolgálja. Isten ezt a nagyszerű ideiglenes eszközt rendelte erre az örökkévaló célra.” In CZÖVEK (26. jz.) 468–469, 483.

⁴² Uo. 485.

⁴³ Uo.

⁴⁴ A megszentelődés Wesley-nél bizonyos értelemben a hit elmúlását célozza, míg a végző megszentelődés a hit elmúlása eseményének betetőzése, a hit *telos*ának korszaka: „A hit teljesen el[le]-marad, helyét a látás foglalja el Isten örökkévaló jövendölése szerint (Faith will totally fail; it will be swallowed up in sight, in the everlasting vision of God).” Uo. 483; John Wesley: *The Law Established through Faith, II*. In OUTLER (26. jz.) Vol. 2. 38. Wesley-nél a végző megszentelődést célzó megszentelődés módszere, technikája a Magasságos törvényének megerősítése a szívben, amely lehetővé teszi a hitnek, hogy „belsőleg is munkálkodjék a szeretet által”. Vö. CZÖVEK (26. jz.) 486.

Wesley módszeressége

Wesley jelentős hatását a modern társadalomszemléletre többen megállapították.⁴⁵ A prédikátor valóban nagy érdeklődéssel figyelte környezetét. Bőségesen módjában állt ez abban az értelemben is, hogy számítások szerint nyolcvanöt éves koráig csak lóháton mintegy négyszázezer kilométert tett meg (1750. június 15-i naplóbejegyzése alapján leghosszabb lóháton megtett útja egyetlen nap alatt „ötven régi ír mér-föld”, hozzávetőleg száznegyven kilométer), gyakorlatilag bejárta a brit szigeteket. Mindeközben folyamatosan olvasott, írt, mintegy negyvenötezer prédikációt mondott el (ha a gyakori helyzet úgy kívánta, az elsőket reggel ötkor kezdte), s társadalmi származásukra nem tekintve intenzív kapcsolatra törekedett mindazokkal, akik hallgatták, vagy mozgalmának tagjai voltak. Még életében háromszáz utazó és ezer állomásozó, többnyire laikus prédikátora volt — közöttük, Wesley őszinte érdeklődését is kiváltva, olyan is, aki ágyban, alvás közben is prédikált —, s rajtuk keresztül, az általuk szervezett, összefogott és felügyelt társaságokban és a folytonosan rendezett konferenciák jóvoltából körülbelül százhuszezer emberrel lehetett kapcsolatban. Nyitottságára jellemző, hogy a több mint kétszáz kötetre rúgó életművében foglalja közre Anglia történetével, biológiával, orvostudománnyal, elektromossággal, egészségüggyel. Intézményeket, fiúiskolákat alapított (szigorú szabályokkal), ingyenes gyógyszertárat nyitott, fonóműhelyeket rendezett be szegényeknek. A mozgalmában résztvevő tagokat „társaságokba” (*societies*) szervezte, majd „osztályokat” (*class*) hozott létre, melyeket a „társaságok” alá rendelt. Minden társaságnak felelős vezetője volt. Valószínűleg Böhler és a herrnhutiak hatása, hogy a „társaságok” és „osztályok” tagjai hetente találkoztak, hogy egymás hitélete felől érdeklődjenek, arra nézve erősítsék egymást, megvallják bűneiket, imádkozzanak egymásért, tanulmányozzák a Szentírást és dicséreteket énekeljenek. A csoportokat a vezetők gyakorta végiglátogatták, hogy a tagokat, csoportvezetőket ellássák tanáccsal, és összegyűjtsék a szövetségnek szánt adományokat.⁴⁶

Wesley rendelkezése alapján a „methodista” összejövetelnek nem ütközhetek az anglikán egyház által meghirdetett helyi istentiszteletek, programok időpontjaival. Noha a cseh–morva közösség formák, szabályok és dogmák nélküli archaizmusa

⁴⁵ Vö. John Wilkins SIGSWORTH: *World-Changers. Karl Marx and John Wesley. A comprehensive up-to-date comparison (lives, thought, activism and influence) of two of modern history's most effective World-Changers. An Anniversaires Contribution. 1983: Centennial of Death of Marx. 1984: Bicentennial of Founding of American Methodism.* Easingwold Publications, Stirling, Ontario, Canada 1982. 72–75, 99–101, 251–254, 272–283; R. Duane THOMPSON: „The Responsibility of God's People”, in Charles W. CARTER [et al. ed.]: *A Contemporary Wesleyan Theology. Biblical, Systematic, and Practical. (Vol. 2).* Schmul Publishing Company, Inc., Salem, Ohio. 1992. [693–704], 705–710, [710–732.]

⁴⁶ Wesley mozgalmának megszervezése döntően a Fetter Lane-en szerveződött szövetség alapszabályára és Wesley herrnhuti élményeire támaszkodott. Ld. 1738. máj. 1-i naplóbejegyzés, in CZAKÓ (4. jz.) 23, JACKSON (4. jz.) 132–133.

mélyen érintette (ld. naplója 1736. február 28-i bejegyzését),⁴⁷ anglikán lelkészként, oldalán a *The Book of Common Prayer*-rel⁴⁸ mégis hirdette az anyaegyházhoz való tartozás szükségességét. Az egyház integritását tartotta szem előtt annak ellenére, hogy számos anglikán lelkész nem engedte templomába ígét hirdetni. Jellemző egyházához való hűségére az 1787. július 28. keltezett naplóbejegyzése (nyolcvanöt éves volt ekkor): „Konferenciánk megkezdődött [Leedsben]: mintegy száz prédikátor vett rajta részt, s Mesterünk soha nem volt ilyen nyilvánvalóan közöttünk. Az egyháztól való elszakadás kérdését vizsgáltuk meg részletesen; mindnyájan egy lélekkel el-lenezünk ...”⁴⁹ Hogy röviddel halála után a „methodista mozgalom” mégis elvált az anglikán egyháztól és önálló egyházzá szerveződött, azt bizonyonnyal az mozdíthatta elő, hogy „methodistáit” sajátosan „civilizálta”, önállósította. Mozgalmát családként azonosította,⁵⁰ s a csoportokat, valamint tagjait (Isten gyermekeit — *The children of God*) állhatatosságra, tiszteletre és önállóságra biztatta. Ez utóbbi a szegények, elesettek, börtönökben sínylődők segélyezése, támogatása, az adománygyűjtés, egymással s másokkal való kapcsolattartás (hívogatás) területén nyilvánult meg különösen.

Végezetül úgy látjuk, hogy Wesley számos érzékelhető civilizatórikus-emancipációs törekvése nem a regnáló társadalmi berendezkedés felforgatását tűzte ki céljául. Ő az egyház falain belül dolgozott és halt meg. Wesley tisztán látta kora súlyos, sarkalatos problémáit (a kulturális egyenlőtlenségeket, a nagyvárosok lakóinak magárahagyatottságát, az elviselhetetlen terhek alatt nyögő emberek nyomorúságát, egzisztenciájuk, környezetük sorvadását, a rabszolgaságot). Mindezek okát azonban nem a tökéletlen államban, hanem az emberek (akár az állam vezetőinek) hitetlenségében, istentelenségében látta. Mozgalmának híveit így intette: „Még a keresztények sem olyan tökéletesek, hogy szabadok lennének a tudatlanságtól, vagy tévedéstől, s tegyük hozzá: gyengeségtől [...] Nem remélheti senki, hogy tökéletesen megszabadul tőlük, amíg lelke vissza nem tér Istenhez, aki adta. [...] A keresztény tökéletesség pedig azt jelenti, hogy nincsen olyan tökéletesség a földön, amely ne gyarapodhatna.”⁵¹

⁴⁷ Vö. 1736. február 28. naplóbejegyzése, in CZAKÓ (4. jz.) 22.

⁴⁸ Vö. John DRURY: *John Wesley and the Shaping of Liturgical Time*. [2011] Drurywriting.com/john/Wesley%20and%20Time.htm (Letöltve: 2012. ápr. 7.)

⁴⁹ Uo. 240.

⁵⁰ Ld. John WESLEY: „On Family Religion”, in OUTLER (26. jz.) Vol. 3, 334–346.

⁵¹ John WESLEY: „A keresztény tökéletességről”, in CZÖVEK (26. jz.) 533.